

**Обжинки. Із
книги «Звичаї
нашого народу»**

Олекса Воропай

Жнива скінчилися. Поля густо вкриті копами. Високі навантажені гарби, ритмічно поскрипуючи, везуть урожай з поля додому. В той день, як скінчили жнива, дожали останню ниву, жінці ходять по полю, збирають колоски, плетуть, один спільний вінок з того колосся, і співають:

*Кінець нивочці, кінець,
Будемо плести вінець.
Добре нам було жати,
Бо було з ким розмовляти.
Ой, добре було жниво,
Бо була горілка й пиво...*

Або:

*Котився віночок по полю,
Просився у господаря в стодолу.
«Пускай, господарє, в стодолу,
Вже я набувся на полю,
Вже я на полю набувся,
Буйного вітру начувся.
Ранньої роси напився.
Я не довго полежу,
Зараз на поле побіжу».*

«Зараз на поле побіжу» — на озимий посів збирається бігти вінок з жита-пшениці, щоб і в наступному році було жінцям чого жати.

На Поділлі, крім вінка, ще плететься «квітка» — це п'ять, чи шість окремих невеличких снопиків або

пучків, сплетені разом в одну цілість так, що зовні це все справді нагадує велику квітку.

Коли «квітка» і вінок вже готові, дівчата й молодиці вибирають з-поміж себе, звичайно найкращу дівчину; кладуть їй на голову вінок, дають «квітку» в руки і пускають її вперед, а вже за нею на певній відстані йдуть жінці, співаючи:

*За шуміла діброва,
Залящала дорога,
Господареві жєнці йдуть,
Золотий вінок несуть.
Місяце-місяченьку,
Світи нам доріженьку.
Щоб ми не заблудили,
Віночок не згубили,
Бо наш віночок красний,
Як місяченько ясний;
Іще вищий від плота,
Ще дорожчий від злата;
Іще вищий від гори,
Ще ясніший від зорі.*

Або:

*Ой, весело, господарю, весело,
Що ми віночок несемо,
А ще буде веселій,
Як положим на столі.
Маяло житечко, маяло,
Поки на полі стояло,
Та не буде маяти,
Як буде на столі лежати.*

Усе це співається ще в полі, а як заходять жінці в село, то співають таких пісень:

*Наше село веселе,
Ми віночок несемо,
Не з золота — з яриці,
З озимої пшениці;
Не з золота, а з жита,
Нам горілка налита...*

Або:

*Сива пава літала,
Крильми двір замітала,
Сподівалася вінця
До свого гуманця.*

*Замітайте двори,
Застеляйте столи,
Сподівайтесь вінця
До свого гуманця.*

Підходячи до двору господаря, жінці співають:

*Несемо вам полон
Ізо всіх сторон,
І з гір, і з підгір'я
На господарське подвір'я.
З подвір'я — до стодоли,
З стодоли — до комори,
З комори — на нивоньку,
В щасливу годиноньку.*

Часом співають ще й так:

*Закотилось те сонечко за зелений бір,
Ми підемо вечеряти у багатий двір:
А в багатому дворі,
Хліба-соли на столі,
І хліба і соли
І всього доволі:
Вареники в маслі,
Горілочка в пляшці.*

Нарешті жінці заходять на подвір'я господаря,
стають перед хатою й співають:

*Вийди, господарю, в цей час,
Викупи вінок у нас:
Дай нам таляр битий
За цей вінок витий.
Бо то дівоньки плели,
Що горілоньку пили.
Віночок — на кілочок,
Нам горілочку дзбаночок.*

Господар виходить з хати, бере «квітку» з рук дівчини й запрошує до хати всіх жінок. У хаті вже накриті столи і приготовлений смачний обід з горілкою. Обідаючи та п'ючи горілку, жінки співають:

*А ми жито ізжали,
Щоб за рік знов діждали:
Скільки на небі зірочок,
Стільки на полі копичок.
Ой, обжинки, наш паночку обжинки,
Дай нам ще меду й горілки...*

Застольні пісні, що їх співають жінці при обжинковому обіді, цікаво змішують мотиви величальні з мотивами весільними. Якщо в обжинковому вінці приходить дівчина, то їй бажають стати у церкві під весільний вінець.

Яків Головацький, подаючи обжинкові пісні села Тури, Золочівського повіту, описав момент, як господар запрошує жінок до хати.

«Тут виходить господар на подвір'я і дівчина з колоссяним вінком вкланяється і каже:

*Дай вам, Боже,
Щоби сьте щасливо дочекали
На той рік сіяти, орати,
А ми здорові збирати!*

Господар відповідає:

*Дай, Боже, дочекати в добрім здоров'ю!
А ти, молода, Бог дай, здорова росла
І шлюбного вінця доросла!*

Дівчина знімає з голови вінок, віддає господареві й каже:

*Нате ж вінець,
А нам дайте на танець!*

Господар дав їй кілька дрібних монет, приймаючи вінок, а потім повісив той вінок у хаті на кілочку. Між тим дівчата й молодіці продовжували співати:

*Нива ся хвалила,
Що добре зродила;*

*Єще ся хвалила,
Ліпше буде родила.
З стріхи горіхи летіли,
Женці горілки хотіли:
Віночок на кілочок,
Горілка на столочок!¹*

На Чернігівщині по закінченні жнив женці обходять ниву, збирають незрізані серпом колоски і в'ють вінок, а часом два вінки: один із жита, а другий з пшениці. Кожний вінок, звичайно, переплітається польовими квітами: синіми волошками, червоними маками, білим ромензіллям. Сплетений вінок кладуть на голову найкращій із дівчат і всі гуртом ідуть на господарський двір, співаючи пісень. Попереду йде хлопчик і несе уквітчаний сніп жита, чи пшениці. Підходячи до господарських воріт, ясенці співають:

*Одімкни, пане, нові ворота,
Несем віночок з щирого злата;
Ой, вийди, пане, хоч на ганочок,
Ой, викуп, викуп злоти віночок...*

Господар виходить на ганок і зустрічає женців із хлібом-сіллю, а потім запрошує до хати й частує обідом з горілкою. Вінок і сніп даються господареві в руки зі словами:

«Дай, Боже, щоб і на той рік уродився хліб!»

Цей сніп і вінок зберігаються в хаті на покутті під образами, а в день Спаса їх несуть до церкви й святять разом із хлібом, що спечений з борошна нового врожаю.

Щоб узнати котрий посів буде ліпший — ранній, середній, чи пізній, — господарі колись ворожили так: відривали від обжинкового вінка три колоски й закопували їх у землю; один із тих колосків мав визначати ранній посів, другий — середній, а третій — пізній. Потім дивилися, котрий із цих трьох колосків швидше й ліпше давав зелені сходи і робили відповідні висновки. Розуміється, це була свого роду традиційна гра, а не поважне визначення часу осіннього посіву.

Всі ці обжинкові звичаї виконуються тільки з озимими хлібами: з житом і пшеницею; закінчення жнив ярого збіжжя не відзначається якимись спеціальними обрядами, хібащо слід згадати про «обкіски» в Західній Україні, про які згадує Яків Головацький. Цей автор пише, що, звичайно, хтось із косарів по закінченні жнив ярого збіжжя приносить на косі невеличкий віночок з колосків ячменю, вівса, чи гречки. Здіймаючи з коси той вінок і передаючи його господареві, косар виголошував таке побажання:

*Дай вам Господь Бог
Обкісків діждати,
Єще вам дай, Боже,
Щасливо зібрати,
Звести, змолотити,
З Богом ся веселити,
І довгий вік прожити!*

За це господар давав, звичайно, косареві кілька дрібних грошей на пиво².

Для порівняння коротко розглянемо жнивварські звичаї деяких інших слов'янських народів.

У лужичан, наприклад, великий сніп, перевитий польовими квітами, устанавлюється на возі стойма, поверх інших снопів, і так привозиться в село. За возом іде гурт женців (це переважно дівчата й молодиці), одна з дівчат несе на голові вінок з колосків, а інші мають у руках пучки польових квітів. Далі все відбувається, як у нас: господар їх зустрічає, нагороджує і запрошує до хати.

В Білорусі, на Смоленщині, останній сніп називається іменинником, йому приробляють з соломи руки й одягають в білу сорочку, а на «голову» кладуть кічку. З піснями й танцями несуть «іменинника» на господарський двір, де вже є наготовлений для женців багатий почастунок. При обіді «іменинник» стоїть на столі, а потім переносять його на покуття й ставлять під образами³.

Болгари роблять з останнього снопа опудало на людську подобу і називають його «жатварка-царка» — жнивварська цариця, або «жатварка-мома». Опудало одягають в жіночу сорочку й носять навколо села, а потім кидають у річку, або спалюють на вогні, а попіл розкидають по нивах. У деяких місцевостях це опудало зберігають до наступних жнив, і коли трапляється посуха, то носять його в хресному ході, співаючи обрядову пісню:

*Катъ жатварка бѣгаше,
Тихъ вітрець вѣеше;
Кога мома плачеше,
Ситна роса росеше;
Мома-те са засмѣя,
Ясно сланце огрѣя⁴.*

1 «Народныя пѣсни, Часть III», стор. 195.

2 «Распред. и оглав. народ. пѣсенъ», 1878, стор. 8.

3 Афанасев, «Поэт. возрѣнія слав. на природу. Народные праздники», стор. 766-767.

4 «Сообщ. Каравеловымъ; Миладин., 524. Археолог. Вѣст.», 1867, II, 57. Афанасев, стор. 769.